

OLVASSUNK-E CARL SCHMITTET?

KARÁCSONY ANDRÁS

Az MTA-ELTE Jogi Történeti
Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

PROF. DR. KARÁCSONY ANDRÁS

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRSA

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2021. május 31.

Carl Schmitt írásaira az elmúlt évtizedben sokan hivatkoztak. Nem véletlenül. Schmitt ugyanis elutasított minden tabut és olyanra is rákérdezett, amit a politikai gondolkodás főárama zárójelbe tett. Így például a demokrácia és a liberalizmus viszonya, avagy a szuverén és a jogállam közötti viszony. Nem véletlenül említődött a szuverenitás fogalma, hiszen Schmitt alkotmányjogi, nemzetközi jogi és politikaelméleti tanulmányainak éppen a szuverenitás az egyik főtémája. Az „Olvasunk-e Carl Schmittet” címmel nem azt sugallom, hogy Schmitt elméleti javaslatait, állásfoglalásait feltétlenül

fogadjuk el, hanem azt, hogy érdemes azokra a problémákra, kérdésekre figyelni, amiket Schmitt is előtérbe állított. Egy Schmitt elemző írta, hogy Schmitt írásai a válságok idején kerülnek előtérbe.¹ Talán az idősebb generációból néhányan emlékeznek az időjárás előrejelző házikóra. A légneműszóváltozást érzékelve vagy a férfi vagy a női alak jött elő a házikózból, ezáltal jelezve a várható időjárást. Nos, Schmitt esetében is hasonlóról van szó, ha előjön, akkor valamiféle válságban vagyunk. Egy normál, konszolidált időszakban semmiféle kényszerítő erő nincs arra, hogy megfogalmazódjanak az alapvető kérdések. De nem így van a válságok idején, amikor épp azért kell megfogalmazni az alapvető kérdéseket, hogy kiutat találjunk a válságból.

Schmitt diagnózisai nem kizárólag a jobboldali gondolkodók által felidézettek, hanem a baloldali politikai világban is találkozhatunk ezekkel. Gondoljunk csak arra, hogy az amerikai újbaloldali folyóirat, a Telos két számot is szentelt Schmitt gondolatainak elemzésére,² vagy Chantal Mouffe írásaira.³ Ami e két politikai oldalt összeköti, az Schmitt antiliberalizmusa. Schmitt intellektuális pályafutásában voltak fordulatok, találkozhatunk hangsúlyok áthelyezésével, de abban változatlan volt, hogy elutasította a liberalizmus 20. századi doktrínáját.

Schmitt munkásságát elemző tanulmányok közül kiemelkedik Reinhard Mehring kutatása. Most nem elsősorban az igencsak részletes Schmitt biográfiájára gondolok, hanem a Schmitt recepciótörténetet feldolgozó *Vom Umgang mit Carl Schmitt* c. könyvére.⁴ Ebből idéznék fel az alábbiakban néhány meglátást. Pontosítva az előbbieket, nem általában vetten Schmitt recepciótörténetéről van szó, hanem a Schmitt elhunytja után jelentkező recepcióról.

Max Weber a Tudomány mint hivatás c. írásából megtudhattuk, hogy a tudományos művek 10-20 év után elavulnak, a művészettel szemben ez a tudós alkotásainak sorsa.⁵ A tudománnyal foglalkozók számára azonban vigaszt jelent, hogy a tapasztalat nem teljesen a weberi képet mutatja. Éppen Weberre vagy Schmittre és sok más gondolkodóra hivatkozunk száz év eltelté után is. Ezeket a gondolkodókat nevezzük klasszikusnak. Klasszikus az, aki régi, ám nem avult el.

A Schmitt recepció legterjedelmesebb része a nemzetiszocializmushoz fűződő viszonyáról szól. Érthetően, hiszen azon minőségi gondolkodók közé tartozott, akik éveken keresztül igazolták a náci politikát. Példája jól mutatja, hogy a gondolkodói és a morális-politikai minőség nem áll feltétlenül fedésben. A 20. század erről gazdag tapasztalatot ad számunkra.

A Glossarium 1991-ben történt, kevésbé gondozott kiadása

nem a legjobban szolgálta a Schmitt recepciót. Az új kiadást már nem jellemzik ezek a negatívumok.⁶ Hatástörténetileg a Schmitt szöveg hasonló szerepet kapott, mint Heidegger rektori beszédének 1983-as újrakiadása, illetve a *Schwarzen Hefte* megjelenítése.⁷ Mindkét gondolkodót az antiszemitizmus vádja illette. S e tekintetben nemcsak az 1933-as, illetve az ezt követő évek szerepváltozásáról van szó, hanem mind a *Glossarium*, mind a *Schwarzen Hefte* magánfeljegyzései azt mutatják, hogy 1945 után sem voltak mentesek ettől. Heidegger-nél kevés ilyen megjegyzést találunk, míg Schmittnél bővebben. Ugyanakkor Schmitt esetében komplikáltabb a kép, ugyanis némi filoszemitizmus is jellemezte. Talán meglepő, de egyik követője, levelezőpartnere (Armin Mohler) arra hívta fel a figyelmet, hogy Schmitt mindig is vágyott a zsidó tudósok elismerésére. Gondoljunk csak Jacob Taubeshez fűződő több évtizedes kapcsolatára.

Visszatérve az alapkérdéshez: olvassunk-e Schmittet?

S ha igen, akkor miért? Természetesen nem az antiszemita megjegyzései miatt, habár azok is hozzátartoznak a Schmitt képhez. Azért érdemes olvasni, mert szövegei, rövid, frappáns megállapításai mint fényszóró a szürkületben, a körülöttünk lévő világ kontúrjainak felismerésében

segít minket. A világ alatt elsősorban a politikai-jogi világot értve. Kis túlzással azt mondhatjuk, hogy a legsikeresebb művei valójában négy-öt revelatív tétel megfogalmazásából állnak, amiket összeköt a folyó szöveg. Erre példa a *Politikai teológia* nyitómondata: „Szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt”.⁸

Írjon Shakespeare-ről,⁹ alkotmánytörténetről, vagy a nemzetközi jogról

– minden mögül kibukkan a kérdés: miként válik valami politikai jellegűvé (*das Politische*)? Ez a schmitti életmű központi témája. Elvileg bármi politikai jelleget kaphat, amennyiben a barát/ellenség (a mi és az ők csoportja) közötti ellentét a legintenzívebb formáját nyeri el. Ez a pont természetesen tudományos

bizonyossággal nem állapítható meg. Amin nem csodálkozhatunk, hiszen a politika és a tudomány két különböző terület. Végezetül azt kell kiemelnem, hogy Schmittet nem a mindennapi élet normál működése érdekelte, hanem a normáltól (amit normák irányítanak) való eltérő helyzet, a kivételes állapot. A kivételes állapotban hirtelen

más fénytörésben látjuk környezetünk eseményeit. Ilyenkor ritkán támaszkodhatunk rutinszerű döntésekre. Igazi (originális) döntést kell hozni. Ez sokszor elviselhetetlen nehézséggel jár, de időnkénti feltűnését nem kapcsolhatjuk ki életünkől.

Hivatkozások:

¹ Maschke, Günter: Freund und Feind – Schwierigkeiten mit einer Banalität Supérieure. *Der Staat*,

33. évfolyam 2. szám. (1994) 301. p.,

² Telos, Summer 1987, <http://journal.telospress.com/content/1987/71.toc> és Telos, Summer 2019, <http://journal.telospress.com/content/2019/187.toc> (2021.05.27).

³ Mouffe, Chantal (ed): *The Challenge of Carl Schmitt*. London, Verso, 1999.

⁴ Mehring Reinhard: *Vom Umgang mit Carl Schmitt*, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2018. Schmitt életéről lásd Mehring Reinhard: *Aufstieg und Fall*, Beck Verlag, München, 2009.

⁵ Weber, Max: *Tudomány mint hivatás*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2020.

⁶ Giesler, Gerd – Tielke, Martin (Hg.): *Carl Schmitt. Glossarium*. Aufzeichnungen aus den Jahren 1947 bis 1958. Erweiterte, berichtigte und kommentierte Neuauflage, Duncker & Humblot, Berlin, 2015.

⁷ Heidegger, Martin: *Martin Heidegger, Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. Das Rektorat 1933/34*, Freiburg, Klostermann Verlag, Frankfurt a. M., 1983, illetve Heidegger, Martin: *Schwarze Hefte*, Klostermann Verlag, Frankfurt a. M., 2014.

⁸ Schmitt, Carl: *Politikai teológia*, (ford. Paczolay Péter), ELTE ÁJK, Budapest, 1992.

⁹ Schmitt, Carl: *Hamlet oder Hekuba*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1956.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Carl Schmitt <https://images.app.goo.gl/9JLsEBzMzQtieK8n7> 2021. 05. 29.

2. oldal: A Dangerous Mind: Carl Schmitt in Post-War European Thought <https://images.app.goo.gl/8QLW6GiCDjeCcd5e8> 2021. 05. 29.